

In memoriam

УДК 7.072.2-057.4(477.83-25)

Олена ФЕДОРЧУК

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4724-3566>

**МИКОЛА ІВАНОВИЧ МОЗДИР:
КІЛЬКА ВЕСЕЛИХ ШТРИХІВ
ДО ПОРТРЕТА
ПОВАЖНОГО ВЧЕНОГО¹**

Спогад-есе про львівського мистецтвознавця Моздира Миколу Івановича. Розповідь складається з коротких епізодів, які характеризують відомого ученого як щирого колегу та дотепного співрозмовника.

Ключові слова: Моздир Микола Іванович, співробітник відділу народного мистецтва, мистецтвознавець, учений.

© М. ГЛУШКО, 2018

Микола Іванович Моздир — український мистецтвознавець, історик, етнолог та музейник був відомим у колах львівської інтелігенції як людина, завжди готова до дискусій. Завдяки винятковій сердечності мав безліч друзів і знайомих, до них належала і я...

Уперше побачила молодого Миколу Івановича ще у середині 1960-х років, коли мій тато — світлої пам'яті Степан Арсентійович Макарчук, який на той час працював у Музеї етнографії та художнього промислу (далі — МЕХП), запросив свого співробітника до нашого дому у гості. Це малою дитиною я відмітила для себе фізичну і душевну вроду цього чоловіка, якого тато почав називати своїм колегою.

У 1982 р. після закінчення Львівського училища прикладного і декоративного мистецтва ім. І. Труша моїм першим місцем роботи (на посаді лаборанта) став МЕХП, де вже тато не працював, але де його добре знали, поважали й любили. Частинка тієї любові дісталася й мені, зокрема від доброго татового друга Миколу Івановича, якого на той час я застала на посаді завідувача відділу фондів та музеєзнавства. Мене ж доля закинула у відділ художніх промислів. Перетиналися ми нечасто. Але я була горда тим, що при усіх наших коротких зустрічах цей поважний учений, чемно відповідаючи на мої вітання, завжди усміхався своєю чарівною усмішкою. Після кількарічної праці в МЕХП я пішла учителювати до середньої школи. Стали бачитися з Миколою Івановичем зрідка.

У 1990 р. я закінчувала заочне навчання на історичному факультеті Львівського державного університету (нині ЛНУ ім. І. Франка). Як співробітник кафедри етнології, Моздир взявся керувати моєю дипломною роботою, присвяченою творчості західноукраїнських художників ХІХ — початку ХХ століття. Закарбувалася в пам'яті надзвичайна обізнаність та доброзичливість ученого.

Наприкінці 2003 р. я пройшла (за конкурсом) на посаду молодшого наукового співробітника Інституту народознавства НАН України. На той час Микола Іванович працював старшим науковим співробітни-

¹ Стаття «Микола Іванович Моздир: кілька веселих штрихів до портрета поважного ювіляра» була написана з нагоди 90-літнього ювілею Миколу Івановича Моздира і присвячувалася враженням від спілкування із завжди повною радісних емоцій людиною. Щоб не зурочити довголіття, у статті навмисне не вживалося слово «спогади» й домінували дієслова теперішнього часу. Звістка про смерть ученого змусила нас дещо переписати уже готову статтю.

ком відділу народного мистецтва, отожд став для мене науковим колегою. Відтоді почав мені малюватися багатобарвний портрет Миколи Івановича Моздира — ученого, у житті якого, окрім відданості мистецтвознавству, знайшлося також місце для низки інших захоплень.

Відділом народного мистецтва керував тоді світлої пам'яті видатний учений Михайло Євстахійович Станкевич. Також у відділі працювали будівничі мистецтвознавчої науки — Раїса Володимирівна Захарчук-Чугай, Олена Іванівна Никорак, Софія Миколаївна Боньковська та світлої пам'яті Олег Петрович Кошовий. Чим же з-поміж усіх «китів» науки вирізнявся Микола Іванович? Перш за все — своєю ерудицією. Він один з небагатьох, хто у відділі народного мистецтва мав історичну освіту і міг провести лікбез з будь-якого питання української історії. І хоча у мене і Кошового теж була історична освіта, свої знання у ході частих дискусій ми тримали при собі, аби випадково не впасти в очах Миколи Івановича.

Цікавлячись усім, що відомо людству, Микола Іванович став ревним читачем газети «Дзеркало тижня» та сили-силенної монографічної літератури. Через його глибокі зацікавлення не лише мистецтвом засідання нашого відділу нерідко перетворювалося у поле для позапротокольних дебатів, у ході яких співробітники нашого відділу частенько вигукували: «Я ще такого не чув!». І чули у відповідь прикметно-колоритний Моздирівський коментар: «Ти ще багато чого не чув!». Отожд у відділі був свій «спеціаліст з усього».

Коли на засіданнях відділу аналізувалися наукові доробки «наших» і «чужих» (річні звітування, передзахисти дисертацій абощо), Моздир любив говорити про своє враження від роботи останнім. Метру завжди було що покритикувати і що порадити, а при цьому ще й розвеселити усіх. Чого тільки варта Моздирівська фраза: «Я, на жаль, не читав, але скажу». Добре пригадую момент народження цієї фрази. Сміявся, навіть, зазвичай надміру серйозний завідділом, який вимагав від співробітників відповідального ставлення до рецензування праць, і сварив тих, кому забракло часу прочитати річні тексти своїх колег. Особливо Станкевича гнівила фраза: «Я, на жаль, не читав, тому не можу нічого сказати». Отожд фраза: «Я, на жаль, не читав, але скажу» відразу ж

М.І. Моздир, 9 січня 2005 р.

С.А. Макарчук, Б.Г. Возницький і М.І. Моздир, січень 2008 р.

стала крилатою і набула статусу афоризму і, водночас, «наукового фольклору».

На початках мого наукового шляху фортуною для мене була нагода підсунути свій текст на вичитування комусь із «китів» відділу. Я запримітила, що дуже коректні наукові і редакторські консультації Микола Іванович надавав хіба що Агнії Колупаєвій, народженій у день свого небесного патрона — святого Миколая. Тексти інших молодих науковців Моздир черкав швидко й безжально. Окрім того, навіть найдрібніші огріхи коментував уголос і на увесь відділ. Правди ніде діти, така атракція подобалася далеко не усім «підопічним». Для мене ж Микола Іва-

О.М. Болюк, Л.М. Герус, М.І. Моздир і О.Д. Шпак за обговоренням рукопису у відділі народного мистецтва, 27 листопада 2008 р.

М.І. Моздир і О.С. Федорчук за роботою у відділі народного мистецтва, 27 листопада 2008 р.

М.І. Моздир, В.М. Яблонська і Л.М. Герус на святкуванні 50-річчя О.С. Федорчук, 30 жовтня 2012 р.

нович завжди був товаришем мого тата. Отож критику від Моздира сприймала як належне, без образ і з гумором.

Пригадую, як уперше поклала перед Моздирем свої річні труди. Це навіть не читаючи їх, учений прорік: «Шкода такого гарного паперу на таку єрунду». А річ у тім, що до 2010-х рр. папір був недешевим задоволенням і свої чернетки, а іноді й чистовики ми (від рядового до провідного) друкували на чистому боці старих рукописів. Але ж чи могла я собі дозволити зневажити увагу ученого чернетковим варіантом? Все мало бути на вищому рівні. Слово ж «єрунда» ніяк не образило — такою була вдача Миколи Івановича видавати усі свої емоції «на повну катушку».

Одного разу, коли я пригощала усіх у відділі власною випічкою з нагоди свого дня народження, Микола Іванович спитав:

— А скільки тобі років?

— Сорок.

— Ого! Так багато. У твоєму віці вже пора святкувати іменини, а не дні народження.

Через свою нестандартність невтішна репліка закарбувалася у пам'яті. «Нестандартними» завжди були і Моздирівські правки наших текстів. Після пера-списа Миколи Івановича усі рукописи змінювалися до невпізнанності. Нерідко було й так, що уклінно дякуючи за усі правки, окремі з них не брала до уваги: надто швидко і через те не завжди вдумливо вони були зроблені. Але, попри все, «погроми» текстів приносили користь. Вони допомагали дивитися на свою роботу чужими очима, змушували знову й знову зважувати кожне слово. Відомо ж, що усяка критика є значно продуктивнішою за панегірики.

За редакторською допомогою до Миколи Івановича зверталася неодноразово і завжди отримувала її сповна у письмовому й усному вигляді із сатиричними й, водночас, доброзичливими коментарями. Бо чи могла бути недоброзичливою критика від харизматичного сивочолого чоловіка із дитячою душею, залюбленою в усі земні радості, а особливо — у релігійні та родинні свята?

Прикметно, що на іменини Миколи Івановича без усяких запрошень до скромного відділу народного мистецтва щорічно сходився люд з нашої, прилеглих та віддалених наукових установ. Це зобов'язувало іменинника бути у формі і неабияк розкошелювати-

ся. Наїдків і напитків завжди вистачало для усіх. Коронною стравою була маринована у різнотрав'ях і відварена грудинка. Цей наїдок завжди готувала незрівнянно красива і не менш дотепна від самого Миколи Івановича його дружина — Неоніла Родіонівна. Для рекламування улюбленої споживи іменник використовував частково русифікований варіант назви. Нахваляючи приготоване дружиною, Микола Іванович промовляв: «шпондерок во травах». У швидко сказаній фразі чувся ще один варіант звучання — «шпондерок в отравах», як натяк на чарування дружини, на її владу над життям іменника. «Шпондерок во травах» і «шпондерок в отравах» їли усі весело. Аякже, 19 грудня було святом сміху, на якому завжди головував красивий, розумний і дотепний Микола Іванович. (...) Найбільший сміх викликали розповіді ученого про Полісся, яке ще у молодості стало для нього улюбленим полем рибальських баталій. Слухати було неабияк цікаво про усе: і про збори, і про саму рибалку, і про повернення з неї до брудного Львова, смок над яким, за словами Моздира, завжди було видно мандрівникам-рибалкам із Золочівської траси.

Непересічна бувальщина, лунаючи з уст веселого ученого, будила вибухи сміху. Для прикладу, усіх нас неодноразово смішила розповідь про те, як Неоніла Родіонівна виходить о другій ночі на балкон, щоб помахати «схибленим» на рибалці чоловікам, які разом з її Микольцею щільно «пакуються» у машину. (...) «Олено, ти не уявляєш, яка це краса схід сонця на природі!», — любив говорити мені Микола Іванович. І навіть після моїх запевнень, що схід сонця на природі я бачу доволі часто (бо маю у селі хату з величезним городом), Микола Іванович завжди наполягав: «Не уявляєш, яка це краса — схід сонця! Всім треба побачити схід сонця на природі!».

А захоплюватися Микола Іванович умів не лише приємним і красивим. Показовими розповідями-штрихами його веселої і щасливої долі можуть бути епізоди ночівлі в наметі, оточеному хмарою комарів. То вони заїдали усіх, окрім Миколи Івановича, то їли тільки Миколу Івановича, а одного разу завдяки підпаленому протикомариному ґноту не зачепили нікого. Усі рибалки солодко виспалися, а їхні потенційні кровососи полягли знадвору, утворивши зі своїх тілець за межами намету обрамлення у вигляді товстої чорної смуги. Уявляєте, якої сили смердота мусила

стояти всередині намету, щоб, просочившись надвір через тканину, не втратити свою смертоносність?

Дуже шкодую за тим, що не довелося побувати з Миколою Івановичем у жодній експедиції. Мала б зараз безцінний матеріал для написання дотепно-жартівливої повісті «Мистецтвознавча експедиція», головним героєм якої був би Моздир. Навіть спогади колег, яким пощастило ночувати з королем жартів в одному наметі і після безсонних ночей втішатися вибаченнями за його безжальне гучно-протяжне хропіння, викликають усмішки. А що вже казати про емоції, викликані живими спостереженнями! Гадаю, після виходу повісті «Мистецтвознавча експедиція» у світ дослідники народного мистецтва додали б собі авторитету не лише серед наукової спільноти...

Спілкування ученого з селянами було неповторним і повчальним, на що вказують його цікаво-веселі спогади. Власне, діалоги з хліборобами, рибалками, пасічниками, а не збір польового матеріалу — становили серцевину розповідей про експедиційні будні.

Микола Іванович народився з даром зачаровувати й зачаровуватися. Для прикладу, в одному з поліських сіл учений був вражений оповідкою селянина, який запевняв, що його свині усе літо самі пасуться в лісі, а ближче до зими з великим приплодом вертають до хліва. Правдоподібно, що захоплення Моздира розповідями селянина були такими щирими, що поліщук пообіцяв подарувати експедиціонеру підсвинка. Історія, щоправда, замовчує, як саме селянин збирався (а може лише робив вигляд, що збирався) відловлювати кабанчика у лісі, але це йому й не знадобилося. Микола Іванович відмовився від надто щедрого дарунка.

У розповідях Моздира багато уваги завжди збирали спогади про значно старших за нього колег-рибалок, із якими колись «був на ти». Серед них — світлої пам'яті Юрій Григорович Гошко — колишній директор МЕХП, гніву якого боялися усі підопічні, окрім чарівного і комунікабельного Миколи Івановича. За словами ученого, Гошко (а саме так завжди називав на людях свого колегу Моздир) також був залюбленим у природу й мешканців Полісся; завжди мав до кого прилаштувати себе і своїх друзів на нічліг. Гадаю, що саме Юрій Гошко відкрив Миколі Моздиру усі принади озерного краю. Там, у хатах поліщуків, львівські рибалки нерідко спо-

стерігали за веселими сценками з життя селян, як от з'ясуваннями того, хто в домі хазяїн. Там же куштували приготовані поліськими господиньками небачені смаколики, наприклад, карасі, сушені у печі на солоні. А що то була за страва — знаю з власних вражень. Декілька разів такі гостинці від Моздира мій тато приносив додому. М'ясо риби разом із усіма кісточками легко кришилося і тануло в роті.

Попри наднормальну тягу до рибальства, яке затягувало ученого в свої сіті навіть у доволі поважному, і тому повному болячок віці, Микола Іванович не страждав на синдром рибальських побрехеньок. Ніколи не чула від нього розповідей про великі улови. Навпаки, учений оминав тему власних рибальських рекордів, зате любив роздавати рибальські поради, чим неодноразово підтверджував статус виняткового обізнаного теоретика-спеціаліста.

Завжди зворушували нас, його слухачів, також і наївно-захопливі розповіді про господиньок з Привокзального ринку, які торгують власною незрівнянно цінною сільськогосподарською продукцією. Микола Іванович отримував величезну радість від мандрівок на цей неблизький базар, де неодмінно купував доброго сиру.

Коли Миколі Івановичу Моздиру виповнилося 90 років, на жаль, усі риболовлі, експедиції, наукові будні, святкування іменин та базарні вилазки залишилися в минулому. Там же, в минулому, зосталося тісне спілкування співробітників відділу народного мистецтва зі своїм «спеціалістом з усього». Майже не бачились. Щоб не перевтомлювати — рідко дзво-

нили. Але завжди були подумки з метром. Як і колись, так і тепер цитуємо його афоризми.

У своїй теплій затишній хаті Микола Іванович досяг 90-літнього віку. Очевидно, любов рідних, друзів та наукових колег немало важила на тих терезах, що відміряли ювіляру такий довгий земний шлях і дарували сили за всяких обставин залишатися стійким оптимістом.

26 лютого 2018 року, після важкої хвороби, серце Миколи Івановича Моздира перестало битися. Душа відлетіла у вічність. Спочивайте з Богом, наш учителю й колего.

Olena Fedorchuk

MYKOLA IVANOVYCH MOZDYR:
A FEW FUNNY DETAILS TO A PORTRAIT
OF A SERIOUS SCIENTIST

A memoir-essay about Lviv art historian Mozdyr Mykola Ivanovych. The story consists of short episodes that characterize a famous scientist as a true colleague and witty companion.

Keywords: Mozdyr Mykola Ivanovych, the employee of the department of folk art, art critic, scientist.

Олена Федорчук

МЫКОЛА ИВАНОВИЧ МОЗДЫР:
НЕСКОЛЬКО ВЕСЁЛЫХ ШТРИХОВ
К ПОРТРЕТУ УВАЖАЕМОГО УЧЁНОГО

Воспоминание-эссе о львовском искусствоведе Моздыре Мыколе Ивановиче. Рассказ состоит из кратких эпизодов, которые характеризуют известного учёного как искреннего коллегу и остроумного собеседника.

Ключевые слова: Моздыр Мыкола Иванович, сотрудник отдела народного искусства, искусствовед, учёный.